

Piotr Madajczyk*

NIEMIECKA SCENA POLITYCZNA

DOI: 10.26399/meip.2(65).2019.18/p.madajczyk

WPROWADZENIE

Scena polityczna Republiki Federalnej Niemiec była uważana za wyjątkowo stabilną. W drugiej dekadzie XXI wieku zmiany na niej wyraźnie przyspieszyły, co skłania do zastanowienia się nad ich charakterem, nad tym, na ile wiążą się z bieżącymi wydarzeniami (np. problemem migrantów), a na ile mają charakter bardziej całościowy.

Na scenie politycznej RFN dominowały dwie masowe partie: chadecka i socjaldemokratyczna. Specyfiką partii chadeckiej było i jest to, że składa się z dwóch części: ogólnoniemieckiej CDU (*Christlich Demokratische Partei Deutschlands*) i bawarskiej CSU (*Christlich Soziale Union*). Nadanie szerszego charakteru CDU umożliwione zostało przez oparcie partii przez Adenauera na wartościach chrześcijańskich, a nie na jednolitym programie, co równocześnie uzależniło tę partię od silnego identyfikowania się jej członków z tymi wartościami. Partia była wewnętrznie zróżnicowana – obejmowała nurt chrześcijański, liberalny, socjalny i konserwatywny. O jej sile stanowił także renesans religijności po zakończeniu wojny¹. Bawarski odłam chadecji – CSU – zdołał na długo zdominować życie polityczne Bawarii, obejmując swoim wpływem zarówno prawicę, jak i część wyborców liberalnych i prosocjalnych. Przede wszystkim miała ona jednak charakter konserwatywny, wyraźnie określony przez Franza Josefa Strauße.

* Piotr Madajczyk – prof. dr hab., Uczelnia Łazarskiego, Wydział Ekonomii i Zarządzania, Katedra Międzynarodowych Stosunków Politycznych, e-mail: piotr.madajczyk@lazarski.pl, ORCID 0000-0002-2788-8404.

¹ O CDU: A. Stempin, *Kryzys chadeckiego konserwatywnego ery Angeli Merkel* „Kultura i Polityka” 2010 nr 8, s. 73–89.

1. ZMIANY SCENY POLITYCZNEJ RFN

Szczególne znaczenie miał ciągły spadek poparcia dla dwóch największych partii politycznych, chadecji i socjaldemokracji, oraz przekroczenie granicy 10% przez AfD (*Alternative für Deutschland*). Niewątpliwie jedną z istotnych przyczyn słabnięcia tych partii było rozmywanie się między nimi różnic programowych. Zjawisko to ma jednak szerszy charakter, pod koniec XX wieku dostrzeżono zbieżność tematyczną programów partii odnośnie do najważniejszych zagadnień. Partia CDU i socjaldemokratyczna SPD (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*), a następnie Linke silniej eksponowały zagadnienia gospodarcze, społeczne i finansowe. Wszystkie partie mające 10–20% poparcia podkreślały zagadnienia ekologiczne i źródeł energii².

Przyczyny kryzysu partii chadeckiej przesłoniło poparcie dla kanclerz Angeli Merkel w pierwszej dekadzie sprawowania urzędu kanclerskiego, które zaczęło słabnąć po 2015 roku. Poparcie to przesłoniło fakt, że także chadecja miała problem ze swoim programem, co było bardzo widoczne w czasach kanclerstwa Helmuta Kohla. Odwołująca się do nauki kościoła partia oparła swe wpływy w zsekularyzowanym społeczeństwie na polityce socjalnej i sprawnym zarządzaniu gospodarką³. Do tego dochodziło postrzeganie Kohla jako „kanclerza zjednoczenia”. Problemów tych nie rozwiązało przejście przywództwa partii przez Merkel.

Sam proces widoczny był znacznie wcześniej, ale za czasów kanclerz Merkel uległ przyspieszeniu. Niektórzy jej krytycy nazywali ją złośliwie najbardziej skutecznym socjaldemokratycznym kanclerzem, który wprowadził wynagrodzenie minimalne, ograniczył podwyżki czynszów, wprowadził parytet płci i małżeństwa jedнопłciowe. Stała jednak na czele partii, wśród polityków której coraz mniej było tych przestrzegających w życiu zasad chrześcijańskich. W karierze nie przeszkadzały im rozwody (Merkel, Ch. Wulff, R. Pofala), zdrady małżeńskie (H. Seehofer), orientacja homoseksualna (O. Jens). Merkel mogła podjąć próbę owego ideowego ukształtowania partii z konserwatywnym skrzydłem albo pójść dalej w tym kierunku jak jej poprzednicy. Drugie rozwiązanie, które

² O podobieństwie programów: F.U. Pappi, S. Shikano, *Ideologische Signale in der deutschen Bundestagsparteien 1980 bis 2002*, Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung – Working Papers 2004 nr 76.

³ Stale zmniejszał się od lat 90. XX w. udział wśród członków CDU osób związanych z kościołami chrześcijańskimi, przede wszystkim z katolickim. Wolniej proces ten przebiegał w CSU (por. O. Niedermayer, *Parteimitglieder in Deutschland: Version 2018*, s. 4, https://refubium.fu-berlin.de/bitstream/handle/fub188/22698/P-PMIT18_Nr_29.pdf?sequence=1, dostęp 03.01.2019).

wybrała, gwarantowało jej odsunięcie w czasie kryzysu w partii, doprowadzając do dalszego rozmywania się programowego i nieutrzymania równowagi różnych skrzydeł w partii. W sytuacji przesuwania się społeczeństwa niemieckiego na lewo oznaczało to eliminację skrzydła konserwatywnego oraz eliminację samodzielnych, także pod względem programowym, polityków chadeckich.

Jeszcze silniej kryzys dotknął socjaldemokrację, przy czym miał on charakter zarówno programowy, jak i związany z funkcjonowaniem partii, jej wizerunkiem. Partia SPD od lat traciła członków, słabła chęć do angażowania się w jej działalność. Krótki okres ożywienia stanowiło przewodzenie nią przez Martina Schulza w 2017 roku, gdy widoczny był entuzjazm, a partia w krótkim czasie zyskała 10 tys. nowych członków. Wynik wyborów, wewnętrzpartyjne walki i odejście Schulza zakończyły ten krótki okres nadziei na dynamizację partii. Andrea Nahles nie potrafiła zmobilizować partii wokół swojej osoby.

Jednakże sprawy personalne jedynie wzmocniły problemy o charakterze strukturalnym. Zasadniczo istniała nadal biedniejsza i biedna część społeczeństwa, interesy których socjaldemokracja tradycyjnie reprezentuje. Zmieniła się jednak struktura społeczna „biednych”, którymi nie są już wykorzystywani przez pracodawców robotnicy, tak jak kiedyś. Jej konkurentką jest wprawdzie „Lewica”, znacznie bardziej radykalna w swoich postulatach społecznych, ale niepotrafiąca przebić pewnego pułapu poparcia w skali federalnej. Dodatkowo jej słabość stanowi demagogiczny (prorosyjski i antyamerykański oraz pacyfistyczny) program polityczny oraz niekończące się spory personalne w kierownictwie. Tym samym „Lewica” odebrała SPD bardziej radykalnych i podatnych na populistyczne hasła wyborców, ale nie była główną przyczyną jej kryzysu.

Kryzys SPD ma przede wszystkim charakter programowy, sięgający korzeniami XX wieku, i kryzys socjaldemokracji w Europie. Na przełomie XX i XXI wieku dostrzegł go Tony Blair, próbując ukształtować model nowoczesnego socjalizmu, dopasowanego do wyzwań współczesności, na podstawie którego stworzono by „trzecią drogę” i przeprowadzono by modernizację państwa. Nawiązywał w swoich rozważaniach do stwierdzenia Billa Clintona o nowych wyzwaniach *The New Progressive Declaration*. W koncepcji Blaira, której wielu zarzucało ukryty neoliberalizm, odrzucono tradycyjne narzędzia, takie jak nacjonalizacja środków produkcji, państwowa kontrola biznesu, wysokie podatki itp. Jako główny cel państwa określono budowę nowoczesnego, sprawiedliwego, otwartego społeczeństwa obywatelskiego, w którym obywatele mają równe szanse⁴. Podobne dyskusje prowadził w tym czasie

⁴ A. Płachciak, *Tony'ego Blaira koncepcja socjalizmu etycznego*, „Annales. Etyka w życiu gospodarczym” 2014, t. 17, nr 2, s. 7–18.

w Niemczech kanclerz Gerhard Schröder, ale w znacznie bardziej powściągliwy sposób. W 1999 roku został opublikowany przez niemieckich i brytyjskich socjaldemokratów Manifest socjaldemokratyczny. W Niemczech podchodzono do niego powściągliwie, chociaż rząd Schrödera wprowadził zasady prowadzące do liberalizacji gospodarki i rynku pracy. Manifest nie stał się podstawą programowego odrodzenia europejskich partii socjaldemokratycznych⁵.

Po latach postrzegano w SPD wprowadzone wówczas reformy jako niewygodne politycznie i sprzeczne z zasadami socjaldemokratycznymi. Partia SPD nie przeciwstawiała się liberalizacji gospodarki, nie traktowała jako kluczowych związanych z tym problemów. Ponadto, w polityce SPD na znaczeniu zyskiwały hasła wielokulturowości i różnorodności społeczeństwa. Traciły na znaczeniu zagadnienia równości, ale i spójności społecznej, tworzenia wspólnej przestrzeni, w której poruszali się demokratyczni obywatele. Niektórzy komentatorzy określali jej program jako „lewicowo-liberalny” i związany z warstwą średnią, a nie robotnikami⁶. Partia SPD była także partią broniącą otwartej polityki migracyjnej.

W wyniku powyższych zmian słabnięcie SPD połączone było z kolejną zmianą, jaką stanowił wzrost poparcia dla partii Zielonych (Bündnis 90/Die Grünen), partii należącej do rodziny partii libertariańskich, będących partiami ekologicznymi, z elektoratem w zamożnej warstwie średniej. Zarówno SPD, jak i Zieloni zaczęli bowiem rywalizować częściowo o ten sam elektorat. Tu znowu formułowano pod adresem SPD złośliwe komentarze, że jeżeli szuka się partii nastawionej na ekologię i multikulturalizm, to lepiej wybrać oryginał (czyli Zielonych) niż naśladowców (czyli SPD).

W partii Zielonych dokonują się jednak zmiany, których wpływ na kształt tej partii trudny jest obecnie do przewidzenia. Partia wywodząca się z ruchu protestu końca lat 60. XX wieku tradycyjnie była łączona z lewicą, nawet gdy dostrzegano w niej podziały. Odpowiednio do tego koalicje na szczeblu krajów związkowych zawierane były od 1985 roku z SPD. Sytuacja zaczęła zmieniać się w XXI wieku. W 2008 roku zawarto koalicję z CDU w Hamburgu, potem w Kraju Saary (wraz z FDP [*Freie Demokratische Partei*]), a następnie w 2014 roku w Hesji, w 2016 – Saksonii-Anhalt (wraz z SPD) i Badenu-Wirtembergii oraz w 2017 roku w Szlezwiku-Holsztynie. Równocześnie zawierano koalicje, do których wchodziła SPD, rzadziej FDP i Linke. Zieloni stali się

⁵ Tekst manifestu w: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/suedafrika/02828.pdf>, dostęp 05.12.2018.

⁶ L. Scholz, *Der Klassenkampf ist längst zurück, aber er hat keine Fürsprecher*, „SZ.de” z 30.10.2018, <https://www.sueddeutsche.de/kultur/spd-in-der-krise-der-klassenkampf-ist-laengst-zurueck-aber-er-hat-keine-fuersprecher-1.4191156>, dostęp 07.12.2018.

partią zawiasową w większym stopniu niż FDP, której liberalny program trudny jest do pogodzenia z projektami socjaldemokracji.

Zmiany w partii Zielonych mają jednak głębszy charakter. Wskazywano na nie szczególnie na przykładzie Winfrieda Kretschmanna, premiera Badenii-Wirtembergii od 2011 roku. Niezależnie od proekologicznego i społecznego programu odwołuje się on do nowej konserwatywnej idei, aczkolwiek innej niż konserwatywna rewolucja, której chciałaby część CDU. Zgodnie z tym konserwatyzmem, przeciwstawiającym się pravicowemu populizmowi, należy dbać o ekologię i zmiany klimatyczne, budować ekologiczno-socjalną gospodarkę rynkową oraz społeczeństwo otwarte. Przy tym odwołuje się do stabilizujących społeczeństwo w czasach przełomu wartości, łączy *Heimat* – państwo narodowe (ale w niewielkim zakresie) – Europę (podkreślając zasadę subsydiarności)⁷. Wprawdzie dyskusyjne pozostaje, czy jest to projekt naprawdę konserwatywny, ale co istotne różni się od dotychczasowego sposobu myślenia Zielonych.

Podobnie można ocenić przewodniczącą Zielonych w Bawarii, Katherine Schulze. Także jej „konserwatyzm” budzi wątpliwości wielu obserwatorów, ale widać u niej silne odwoływanie się do *Heimatu*, tradycji, stroju ludowego, do opartych na lokalnej tradycji spotkań z wyborcami przy piwie (*Bierzelt*)⁸ – krótko mówiąc, do elementów przez wcześniejsze pokolenia Zielonych gwałtownie odrzucanych.

2. AKTUALNA SYTUACJA

Kryzys gwałtownie przyspieszył w drugiej dekadzie XXI wieku, czemu zapewne sprzyjał także brak porównywalnych z wcześniejszym okresem politycznych osobowości. Nie było ich w CDU, w której gaśla gwiazda Merkel. Nie należeli do nich Horst Seehofer i Markus Söder w CSU, ale także politycy SPD. Trwał proces spadku liczby członków największych partii, SPD udało się go odwrócić dopiero podczas ożywienia podczas kampanii wyborczej do Bundestagu w 2017 roku, ale także inne partie zyskały wtedy, dzięki mobili-

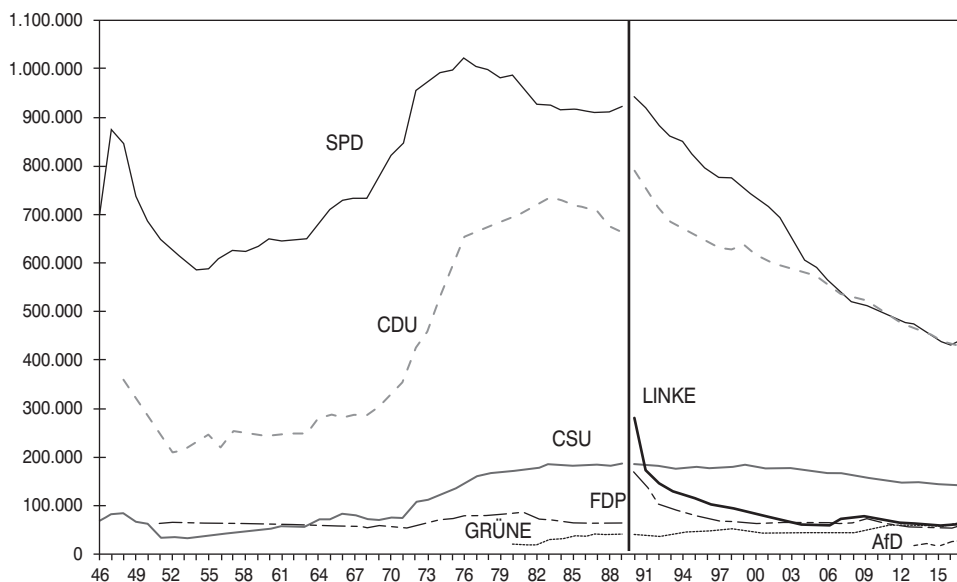
⁷ W. Kretschmann, *Worauf wir uns verlassen wollen. Für eine neue Idee des Konservativen*; Josef Kelnberg, *Konservative Politik, wie Kretschmann sie will*, „SZ.de” z 17.12.2018, <https://www.sueddeutsche.de/politik/konservatismus-mitte-und-mehrheit-1.4157569>, dostęp 02.01.2018.

⁸ Por. F. Konzelmann, *Diese Grüne ist der CSU-Schreck*, 10.10.2018, <https://www.blick.ch/news/ausland/spitzenkandidatin-katharina-schulze-33-diese-gruene-ist-der-csu-schreck-id8960532.html>, dostęp 02.01.2019.

zacji wyborców. Nie zmienia to jednak faktu, że od lat 90. XX wieku partie, poza Zielonymi i później AfD, utraciły około połowy członków. Wszystkie mają ponadto problem z przyciągnięciem młodszych generacji⁹ (rysunek 1).

Rysunek 1

Liczebność członków partii od 1946 roku

Źródło: O. Niedermayer, *Parteimitglieder in Deutschland: Version 2018*, s. 42, https://refubium.fu-berlin.de/bitstream/handle/fub188/22698/P-PMIT18_Nr_29.pdf?sequence=1, dostęp 03.01.2019).

Wcześniej widoczne były wprawdzie problemy funkcjonowania CDU, ale nastawiony na szukanie kompromisów i odraczanie trudnych decyzji styl polityki kanclerz Merkel budził zaufanie przytłaczającej większości wyborców. Przesunęła ona chadecję w kierunku centrolewicowym i dokończyła proces marginalizacji konserwatywnego skrzydła. Coraz głośniejsze były zarzuty wyłączenia wszelkiej wewnątrzpartyjnej dyskusji, a zarazem pomijania problemów istotnych dla dużej części jej wyborców¹⁰. Te negatywne tendencje

⁹ O. Niedermayer, *Parteimitglieder...*, *op. cit.*, s. 2–4.

¹⁰ „Gdzie jest debata o wartościach, idea prywatyzacji, mieszczański projekt uwolnienia się od biurokratów i zdominowania przez państwo?

Przynajmniej uproszczenie podatków? Gdzie jest polityka kulturalna i historyczna, w której poważnie pyta się o pochodzenie, tożsamość i i formy kulturowe autentyczności (Eigentlichkeit), a nie jedynie o politycznie poprawną możliwość realizacji

zostały wzmocnione przez coraz silniej widoczny w kolejnych latach kanc-lerstwa Merkel brak programu, brak wizji przyszłości, ograniczanie się do zarządzania państwem.

Kluczowe znaczenie miało nowe ukształtowanie sceny politycznej na prawo od chadecji. Do XXI wieku próby stworzenia tam silnej formacji politycznej, w bardziej radykalnej formie przez NPD (*Nationaldemokratische Partei Deutschlands*), a później przez Republikanów, nie udawały się. Sytuacja zaczęła się zmieniać wraz z powstaniem ruchu Pegida (*Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes*), aczkolwiek jego potencjał był początkowo trudny do oszacowania, ponieważ jego sympatycy niechętnie deklarowali swoje poparcie. Wydaje się, że można traktować Pegidę i AfD jako społeczną kontynuację NPD. Zwolennicy tej ostatniej pochodzili z różnych politycznych kierunków, w dużej części nie głosowali wcześniej albo głosowali na różne partie. Możliwość głosowania na NPD deklarowało 21% zwolenników FDP, 12% – SPD, 9% – CDU/CSU. Najbardziej odporni na hasła NPD byli członkowie związków zawodowych i kościołów, najbardziej podatni natomiast obawiający się o swoją przyszłość, pesymistycznie oceniający swoją sytuację ekonomiczną¹¹.

Podobny wzór zachowań widoczny był w XXI wieku, a sprzyjał mu dodatkowo narastający brak zaufania do społecznej/socjalnej demokracji (*Soziale Demokratie*). Skoro demokracja nie jest w stanie zaspokoić aspiracji społecznych, to grupy najsłabsze ekonomicznie – bezrobotni, pobierający Harz IV, najniżej zarabiający – są wobec niej krytyczne, uważają, że straciła legitymację.

---

czegoś. Gdzie jest polityka w mediach, prowadząca do stawiania krytycznych pytań o dramatyczny kryzys systemu publicznych instytucji?

Gdzie jest polityka rodzinna i wobec warstwy średniej, która da znowu temu centrum (Mitte) społeczeństwa uczucie, są w tym kraju ważni nie tylko w napuszonych przemowach polityków? Gdzie jest wielka ofensywa edukacyjna, tak długo już obiecywana Niemcom? Dlaczego nie tworzymy najlepszych na świecie uniwersytetów? Gdzie jest ochrona przed rosnącą przestępczością i islamizacją?"

(Wolfram Weimer, *CDU wird zum Kanzlerinnenwahlverein*, „Handelsblatt” 18.03.2016, <https://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/whatsright/whats-right-zur-cdu-krise-cdu-wird-zum-kanzlerinnenwahlverein/13338798.html>, dostęp 09.12.2018).

¹¹ Nie była to sytuacja wyjątkowa, wyborcy małych partii, nie tylko prawicowych, niechętnie ujawniali swoje preferencje, ale obawa przed uznaniem za osobę radykalnie prawicową była niewątpliwie najsilniejsza. Już w latach 60. XX w. w Hesji deklaracje poparcia (1%) i faktyczne poparcie (6%) dla NPD ogromnie się różniły, a kolejne sondaże wywoływały więcej zamieszania niż wyjaśniały (por. K. Liepelt, *Anhänger der neuen Rechtspartei: Ein Beitrag zur Diskussion über das Wählerreservoir der NPD*, „Politische Vierteljahresschrift” 1967, t. 8, nr 2, s. 238, 250).

Ten ruch niezadowolenia został wzmocniony przez politykę migracyjną, znajdując wyraz w organizowanych od października 2014 roku w Dreźnie demonstracjach i żądaniach ograniczenia imigracji (przede wszystkim ekonomicznej), deportowania migrantów bez prawa pobytu w Niemczech, bezwzględnego karania migrantów popełniających przestępstwa, ochrony judeochrześcijańskiej kultury oraz referendów, jako narzędzia bezpośredniej demokracji. Pegida była ponadto prorosyjska oraz antyamerykańska i antyunijna. Konflikty i napięcia wokół polityki migracyjnej umożliwiły jej wejście do wszystkich parlamentów krajów związkowych oraz ustabilizowanie się poparcia na poziomie ponad 10% (12,7% w wyborach do Bundestagu w 2017 r.).

Potencjał AfD jest tym stabilniejszy, że z jednej strony mobilizowała poparcie niezadowolonych i niepewnych przyszłości, ale z drugiej strony miała oparcie w warstwie średniej, chociaż w ograniczonym zakresie dotarła do warstwy z wyższym wykształceniem. Nie była partią prekariatu, tylko mobilizującą poparcie prekariatu, a szczególnie bezrobotnych¹². W długiej perspektywie walka o ideologiczny wpływ na klasę średnią ma kluczowe znaczenie i rozstrzygnie o kierunku przemian politycznych w Niemczech. Będzie to miało także wpływ na politykę zagraniczną, gdyż AfD jest silnie antyamerykańska, antyunijna i prorosyjska. W swojej antyamerykańskości spotyka się z nastawieniem dużej części społeczeństwa niemieckiego, które większe zagrożenie widzi w polityce prezydenta Trumpa niż Putina.

Jesienią 2018 roku istotnej zmianie uległa scena polityczna w Bawarii, na której od końca lat 50. XX wieku dominowała CSU, mając przeważnie absolutną większość i nominując premiera. Sondaże wskazywały, że zdobędzie trochę ponad 30% głosów, natomiast do 20% zbliżali się Zieloni, a około 10% oscylowała AfD. Nie było to zaskakujące, ponieważ w wyborach krajowych w 2017 roku CSU uzyskało najgorszy od 1949 roku wynik. Zmiana ta była tym ciekawsza, że Bawaria zaliczana jest do krajów związkowych, które są najlepiej zarządzane, mają najlepsze wyniki gospodarcze i najwyższy poziom życia. Dlatego ogromny spadek poparcia wielu komentatorów i polityków wiązało ze stylem (*performance*), a nie ze skutecznością rządu¹³. Wprawdzie był

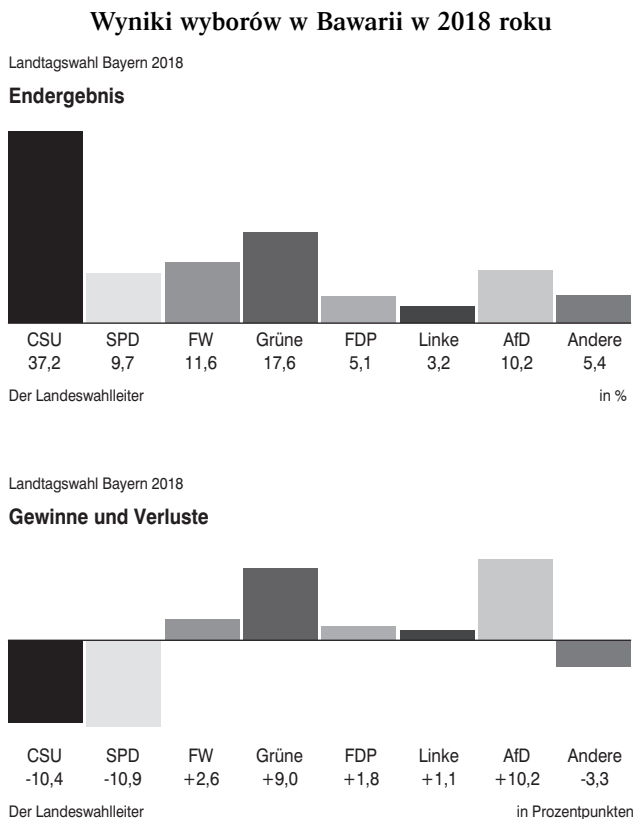
¹² O problemie radykalizacji części warstwy średniej, antymuzułmańskiej, obawiającej się ekonomicznej i społecznej degradacji, i brutalizującej się pod wpływem tych zagrożeń pisałem już parę lat temu, była ona także dostrzegana w Niemczech (por. P. Madajczyk, *Między fundamentalizmem a asymilacją. Muzułmanie w Niemczech*, ISP PAN, Warszawa 2015, s. 175). Także obecnie sytuacja warstwy średniej i negatywny wpływ na nią kryzysów ekonomicznych są przedmiotem ożywionych debat.

¹³ *Bayernwahl: Beileid und Glückwünsche aus dem Norden*, NDR, 15.10.2018, file:///D:/Dokumenty/Teksty/Artykuly/Partie_RFN/Bayernwahl%20%20Beileid%20und%20

ostatecznie mniejszy niż przewidywano i CSU lekko przekroczyła 37%, ale gwałtowny spadek poparcia dla niej nie budził wątpliwości (rysunek 2).

Rysunek 2

Źródło: <https://wahl.tagesschau.de/wahlen/2018-10-14-LT-DE-BY/index.shtml>, dostęp 12.01.2019.

Partia CSU najsilniej straciła poparcie wśród młodszych wyborców, ale także wśród robotników. Zyskała głosy (łącznie 370 tys.) liczącej się grupy osób wcześniej niegłosujących oraz głosujących na SPD. Straciła natomiast (łącznie 530 tys.) w porównywalnej skali na rzecz AfD, Zielonych, Wolnych Wyborców oraz w mniejszym na rzecz FDP. To odchodzenie do najprzeróżniejszych (poza SPD) partii jest dobrym wskaźnikiem tracenia przez CSU charakteru partii ludowej, skupiającej w sobie różne opcje polityczne na prawo

G1%C3%BCckw%C3%BCnsche%20aus%20dem%20Norden%20%20%20NDR.de%20-%20Nachrichten.htm, dostęp 03.12.2018.

od Zielonych. Podobnej skali straty, prawie 11%, poniosła SPD, aczkolwiek nie było to tak widoczne, gdyż w Bawarii nie była partią rządzącą. Stała się tym samym partią porównywalną pod względem wpływów z AfD i FW (*Freie Wähler*), a wyraźnie słabszą od Zielonych. Na rzecz tych ostatnich utraciła zresztą najwięcej wyborców.

W komentarzach wskazywano na powstawanie nowego układu, w którym nie tylko CSU zmuszone jest do zawierania koalicji, ale możliwa jest także koalicja kilku innych partii, bez udziału CSU. Faktycznie jednak zmiany okazały się znacznie mniej rewolucyjne, niż przewidywano, czyli system zachował stabilność, jeżeli spojrzeć na niego nie z perspektywy partii, a bloków politycznych. Wzmocnienie bliskich CSU programowo Wolnych Wyborców umożliwiło bowiem skupienie prawie 50% głosów i utworzenie koalicji tych dwóch partii¹⁴. *Freie Wähler* jest partią uwzględniającą w programie postulaty konserwatywne i ekologiczne.

Analogiczny jak w Bawarii trend widoczny był przed lokalnymi wyborami w 2019 roku w kilku wschodnich krajach związkowych. W sondażach w grudniu 2018 roku w Saksonii CDU spadła w porównaniu z poprzednimi wyborami w 2014 roku z prawie 40% do niespełna 30%, poparcie dla SPD deklarowało około 10%, Linke utrzymała poparcie niecałych 20%, ale wyprzedziła ją wyraźnie AfD z poparciem prawie jednej czwartej wyborców. Drugą partią stała się AfD. Podobnie w Turyngii CDU utraciła około 10% z ponad 35% uzyskanych w poprzednich wyborach, a poparcie dla SPD oscyluje między 10 a 15% z lekką tendencją spadkową. Także tutaj AfD wyprzedziła Linke, chociaż minimalnie. Obie partie: AfD i Linke, w odmienny sposób radykalne, skupiają ponad 40% wyborców, chociaż Linke na szczeblu landowym jest już integrowana do systemu (np. premier Turyngii). W Brandenburgii najsilniejszą partią była nie chadecja, a SPD, która od ostatnich wyborów utraciła, podobnie jak chadecja w Saksonii i Turyngii, około 10% poparcia, zrównując się z AfD. Linke utrzymała zasadniczo poparcie, z niewielką tendencją

¹⁴ CSU starało się równocześnie dokonać pewnej modernizacji swojego wizerunku. Mocniej włączono ekologię („Bayern kann grüner werden, auch ohne die Grünen”), zapowiedziano dopłaty dla dzieci w żłobkach i przedszkolach, ale także kontynuację dotychczasowej polityki wewnętrznej (*Koalition in Bayern: CSU und Freie Wähler stimmen Koalitionsvertrag zu*, „Zeit.Online” z 04.11.2018, <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2018-11/koalition-bayern-kinderbetreuung-csu-freie-waehler>, dostęp 04.12.2018). Widoczny jest tutaj wpływ FW, która jest partią zarówno proekologiczną, jak i konserwatywną w sferze wartości.

spadkową¹⁵. Tematami najsilniej mobilizującymi wyborców AfD są: polityka azylowa i migracyjna, przestępczość i przestrzeganie prawa, a następnie zagadnienia socjalne.

Jednakże obawa przed zniknięciem znanej kultury niemieckiej jest powszechniejsza, podzielana także przez dużą część wyborców chadeckich, najsłabiej wśród wyborców Zielonych. Wielka koalicja przestała być rozwiązaniem kryzysowych sytuacji, które można było zastosować, gdy pojawiały się trudności z utworzeniem koalicji. Niektórzy publicyści wskazują, że we wschodnich landach Linke przestaje być partią protestu, co jest korzystne dla AfD. Ten wniosek nie znajduje jak dotąd poparcia w sondażach, gdyż Linke wprawdzie traci poparcie, ale wzrost AfD dokonuje się przede wszystkim kosztem innych partii.

PODSUMOWANIE

Na koniec niniejszych rozważań spójrzmy na niemiecką scenę polityczną z innej niż partyjna perspektywy, czyli porządkując ją według podziału na prawicę, lewicę i tak zwane partie zawiasowe – zdolne do zawierania koalicji w obydwu kierunkach.

Jak widać z zestawienia zamieszczonego w tabeli 1 w skali ogólnoniemieckiej, zmiana, która się dokonała, nie oznacza wzmocnienia prawej strony sceny politycznej, ale osłabienie lewej strony i silne wzmocnienie centrum (partie zawiasowe). Dominujące znaczenie jako partia zawiasowa zyskali Zieloni, o bardziej lewicowym profilu niż wcześniej FDP. Chadeccja pozostała partią masową skupiającą około 30% głosów, ale prawa strona sceny politycznej przesunie się zapewne w prawą stronę pod naciskiem AfD, które będzie starało się przestać być partią marginalną i uzyskać zdolność koalicyjną. W 2018/2019 roku jest to jednak niepewne, ponieważ w AfD są silne tendencje radykalne, nie tylko wykluczające tę partię z potencjalnych koalicji, ale i czyniące ją przedmiotem zainteresowania służby ochrony konstytucji.

---

¹⁵ M. Schlieben, *Was wird aus Angela Merkel*, „Zeit.Online” z 26.12.2018, <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2018-12/2019-merkel-cdu-spd-afd-europawahl-fdp-gruene/seite-2>, dostęp 28.12.2018.

Tabela 1

Zliczanie blokow: prawica – partie zawiasowe – lewica

Bloki	1949 r.	1953 r.	1957 r.	1961 r.	1965 r.	1969 r.	1972 r.	1976 r.	1980 r.
CDU/ CSU AfD	46,3% + DP, BP Zentrum	56,9% + BHE, DP, BP, Zentrum,	58,2% + DP, BHE	45,3%	47,6%	46,1%	44,9%	48,6%	44,5%
Zieloni 1980 FDP	11,9%	9,5%	7,7%	12,8%	9,5%	5,8%	5,8%	7,9%	12,1% + Zieloni,
SPD Linke	29,2%	28,8%	31,8	36,2%	39,3%	42,7%	45,8%	42,6%	42,9%
Bloki	1983 r.	1987 r.	1990 r.	1994 r.	1998 r.	2002 r.	2005 r.	2009 r.	2013 r.
CDU/ CSU AfD	48,8%	44,3%	45,9% + Rep	44,3% + Rep	42,7% + Rep	39,1% + Rep	35,8% + Rep	34% + Rep	46,2% + AfD
Zieloni FDP	12,6%	17,4%	16,1%	14,2%	12,9%	16%	17,9%	25,3%	13,2%
SPD Linke1990	38,2%	37%	35,9% + Linke	40,8%	46%	42,5%	42,9%	34,9%	34,3%
Bloki	2017 r.	12.2018 r. Umfrage							
CDU/ CSU AfD 2013	45,5%	43%							
Zieloni FDP	19,6%	28%							
SPD Linke	29,7	23%							

BHE – Bund der Heimatvertriebenen und Entrechteten; DP – Deutsche Partei

Na podstawie: <https://www.wahlrecht.de/umfragen/archiv/2017.htm>; <https://www.wahlrecht.de/umfragen>, dostęp 12.01.2019.

Niemcom grozi destabilizacja w wyniku pogłębienia się podziału na część wschodnią i zachodnią, w których dominować będzie odmienna kultura polityczna i istnieć będzie odmiennie ukształtowana scena polityczna. Partia

AfD zajmuje w zachodnich landach stabilną pozycję, w końcu 2018 roku mając w sondażach trochę poniżej 15% poparcia i nie zagrażając dotychczasowemu układowi politycznemu. We wschodnich landach skupiła ona w tym czasie poparcie około jednej czwartej wyborców, stając się równorzędną siłą z CDU. Znacznie silniej oddziałują na jej mieszkańców hasła o zagrożeniach wywołanych napływem migrantów, wzmocnione przez poczucie marginalizacji.

BIBLIOGRAFIA

- Bayernwahl: Beileid und Glückwünsche aus dem Norden*, NDR, 15.10.2018.
- Kelnberg J., *Konservative Politik, wie Kretschmann sie will*, „SZ.de” z 17.12.2018, <https://www.sueddeutsche.de/politik/konservatismus-mitte-und-mehrheit-1.4157569>, dostęp 02.01.2018.
- Koalition in Bayern: CSU und Freie Wähler stimmen Koalitionsvertrag zu*, „Zeit.Online” z 4.11.2018, <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2018-11/koalition-bayern-kinderbetreuung-csu-freie-waehler>, dostęp 04.12.2018.
- Konzelmann Fabienne, *Diese Grüne ist der CSU-Schreck*, 10.10.2018 r., <https://www.blick.ch/news/ausland/spitzenkandidatin-katharina-schulze-33-diese-gruene-ist-der-csu-schreck-id8960532.html>, dostęp 02.01.2019 r.
- Kretschmann W., *Worauf wir uns verlassen wollen. Für eine neue Idee des Konservativen*, Frankfurt a/Main 2018.
- Liepert K., *Anhänger der neuen Rechtspartei: Ein Beitrag zur Diskussion über das Wählerreservoir der NPD*, „Politische Vierteljahresschrift” 1967, t. 8, nr 2, s. 237–271.
- Madajczyk P., *Między fundamentalizmem a asymilacją. Muzułmanie w Niemczech*, ISP PAN, Warszawa 2015.
- Niedermayer O., *Parteimitglieder in Deutschland: Version 2018*, s. 4, https://refubium.fu-berlin.de/bitstream/handle/fub188/22698/P-PMIT18_Nr_29.pdf?sequence=1, dostęp 03.01.2019.
- Pappi F.U., Shikano S., *Ideologische Signale in der deutschen Bundestagsparteien 1980 bis 2002*, Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung – Working Papers 2004, nr 76.
- Płachciak A., *Tony’ego Blaira koncepcja socjalizmu etycznego*, „Annales. Etyka w życiu gospodarczym” 2014, t. 17, nr 2, s. 7–18.
- Schlieben M., *Was wird aus Angela Merkel*, „Zeit.Online” z 26.12.2018, <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2018-12/2019-merkel-cdu-spd-afd-europawahl-fdp-gruene/seite-2>, dostęp 28.12.2018.

Scholz L., *Der Klassenkampf ist längst zurück, aber er hat keine Fürsprecher*, „SZ.de” z 30.10.2018, <https://www.sueddeutsche.de/kultur/spd-in-der-krise-der-klassenkampf-ist-laengst-zurueck-aber-er-hat-keine-fuersprecher-1.4191156>, dostęp 07.12.2018.

Stempin A., *Kryzys chadeckiego konserwatyzmu ery Angeli Merkel*, „Kultura i Polityka” 2010, nr 8, s. 73–89.

Weimer W., *CDU wird zum Kanzlerinnenwahlverein*, „Handelsblatt” z 18.03.2016, <https://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/whats-right/whats-right-zur-cdu-krise-cdu-wird-zum-kanzlerinnenwahlverein/13338798.html>, dostęp 09.12.2018.

NIEMIECKA SCENA POLITYCZNA

Streszczenie

Scena polityczna Republiki Federalnej Niemiec tradycyjnie była uważana za wyjątkowo stabilną. Jednak w drugiej dekadzie XXI wieku zmiany na niej wyraźnie przyspieszyły, a ich dokonywanie długofalowo kształtują ją na nowo. Zmiany te są uwarunkowane zarówno wewnątrzpolitycznie, jak i trendami w skali globalnej. W ocenie autora na niemieckiej scenie politycznej nie następuje gwałtowna zmiana, ale widoczne jest osłabienie lewicy, zmiana partii, która odgrywa rolę partii zawiasowej, oraz prawdopodobne następną przesunięcie się chadecji w prawo pod naciskiem tendencji radykalnych. Największe zagrożenie stanowi rosnąca różnica między tak zwanymi starymi i nowymi krajami związkowymi, gdyż te ostatnie okazują się znacznie bardziej podatne na wpływ ruchów radykalnie prawicowych.

Słowa kluczowe: Niemcy, partie polityczne, Bundestag, AfD, CDU, CSU, SPD, Zieloni, Merkel, Bawaria

GERMAN POLITICAL SCENE

Abstract

The political scene of the Federal Republic of Germany was traditionally recognised as extraordinarily stable. However, in the second decade of the 21st century the pace of changes in it has clearly quickened and they are reshaping it in the long term. The changes are conditioned by internal policy as well as global trends. In the author's opinion, the change in the German political scene does not take place rapidly but one can see the weakening of the left wing, the change of the party playing the role of a pivotal one, and probably the movement of Christian democracy towards the right wing under the pressure of radical tendencies. The growing difference between the so-called old and new federal states constitutes the biggest threat because the latter prove to be much more vulnerable to the influence of radically right movements.

Key words: Germany, political parties, Bundestag, AfD, CDU, CSU, SPD, The Greens, Merkel, Bavaria

НЕМЕЦКАЯ ПОЛИТИЧЕСКАЯ СЦЕНА

Резюме

Политическая сцена Федеративной Республики Германия традиционно считается исключительно стабильной. Однако во втором десятилетии XXI века наблюдается заметный рост интенсивных изменений в стране, а их реализация способствует её долгосрочному преобразованию. Эти изменения обусловлены как внутривнутриполитическими факторами, так и тенденциями мирового масштаба. По мнению автора, на немецкой политической сцене не наблюдается резких изменений, однако заметны ослабление левых и смена партии, которая играет роль шарнирной партии; кроме того, по всей вероятности, происходит смещение вправо христианских демократов под влиянием радикальных тенденций. Самую большую угрозу представляют собой растущие различия между так называемыми старыми и новыми федеральными

землями, поскольку последние гораздо более сильно подвержены влиянию радикальных правых движений.

Ключевые слова: Германия, политические партии, Бундестаг, Ниёмсу, Альтернатива для Германии (AfD), Христианско-демократический союз Германии (CDU), Христианско-социальный Союз (CSU), Социал-демократическая партия Германии (SPD), Зелёные, Меркель, Бавария

Cytuj jako:

Madajczyk P., *Niemiecka scena polityczna*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2019 nr 2(65), s. 125–140. DOI: 10.26399/meip.2(65).2019.18/p.madajczyk

Cite as:

Madajczyk, P. (2019) ‘Niemiecka scena polityczna’ [‘German political scene’]. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 2(65), 125–140. DOI: 10.26399/meip.2(65).2019.18/p.madajczyk